

כמה עדשים אפשר לאכול? שיחה על פרשת בהעלותך

את השיחה על פרשת השבוע אני רוצה להתחיל עם משהו אישי. זה כמה שנים שעשיתי לי הרגל לעקוב אחרי הקריאה בתורה דרך תרגום אונקלוס. אונקלוס היה רומאי שחי במאה הראשונה לספירה הנוצרית. הוא היה אחיינו של אחד הקיסרים אדריאנוס או טיטוס (יש גרסאות שונות). בניגוד לדודו, הוא התעניין בעולם הערכים היהודי, ולימים בא לירושלים והתגייר. הוא למד תורה והגיע לבקיות כזאת שתירגם את התורה לארמית שהיתה שפת הדיבור של היהודים באותם ימים. אם אתם לוקחים חומשים כאלה, תראו שליד הטקסט המקורי בעברית יש גם התרגום של אונקלוס.

מה לי ולכל זה? למה אני קורא את אונקלוס? מפני שארמית היא שפת האם שלי וככה אני מנסה לשמר אותה בזכרוני, אם כי הארמית שאנחנו מדברים היא מאוד בלויה, ונכנסו בה הרבה מילים זרות. יש לה גם ניבים שונים.

ולמה אני מספר לכם את כל זה? זה כבר קשור לפרשת השבוע.

בתחילת פרשת בהעלותך אהרון הכהן מצווה להדליק את הנרות של המנורה במשכן. אונקלוס תירגם את המילה 'נרות' כ-'בוציניא'. הפרשה מתגלגלת לעניינים אחרים כגון הנפת הלויים, עשיית חצוצרות הכסף, דברי משה לרעואל המדייני, ובהמשך אנחנו קוראים על התאוה שהתאוו בני ישראל. הם אמרו למשה שהם זכרו את "הדגה אשר נאכל במצרים חנם, את הקשאים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים". אונקלוס תירגם את המילה 'קישואים' כ-'... בוציניא!!' איך אפשר אותה מילה גם לנרות וגם לקישואים? אפשר! למה לא? כמעט בכל שפה יש מלים עם יותר ממשמעות אחת.

הנושא הזה הזכיר לי סיפור תלמודי שמופיע במסכת נדרים, דף ס"ו, עמוד ב'. אבל קודם כמה מילות רקע:

במאה הראשונה לספירה הנוצרית, אחרי ששמאי והלל עברו מהעולם, ההנהגה הרוחנית של היהודים בארץ ישראל עברה לידי חכם בשם בבא בן בוטא, מתלמידי שמאי שניחן ב-"יורש אינטלקטואלי" ולא התעקש על שיטת רבו, והרבה פעמים פסק ע"פ שיטת הלל. לפשוטי העם הוא היה ידוע בקיצור שמו 'בבא'. באותם ימים היה יישוב יהודי גדול בבבל וכמובן היה גם יישוב יהודי בארץ ישראל. בין שני היישובים היה קשר. אנשים היו עולים מבבל לארץ ישראל או שיורדים מארץ ישראל לבבל. בשני המקומות שפת הדיבור היתה ארמית, אבל ככל הנראה הניבים היו שונים.

הסיפור יודע לספר שפעם עלה איש אחד מבבל לארץ ישראל והתיישב בה. הוא לקח לו אישה מבנות הארץ. יום אחד אמר לה בשלי לי "תרי טלוכי". 'טלוכי' פירושו עדשים ('טלוכי רזא' זה אורז עם עדשים, והוא טעים מאוד. כדאי לאכול אצל הפרסים!). הפירוש המילולי של 'תרי טלוכי' הוא שני עדשים, אבל כאן המילה 'תרי' פירושה 'קצת' או 'מספיק בשביל ארוחה אחת'.

ברור שהוא לא ביקש שני גרגירי עדשים. האישה בישלה שני גרגירי עדשים והגישה לו. למה עשתה את זה? הגירסאות יכולות להיות שונות כפי שננסה ללמוד בהמשך. על כל פנים הוא "רתח עליה" מכעס.

למחרת אמר לה "בשלי לי סאה (של עדשים)". סאה היא יחידת נפח שגודלה בין 7 ל-14 ליטר לפי שיטות שונות. שוב היא עשתה בדיוק מה שהוא אמר: בישלה סאה של עדשים. הפעם לא כתוב מה הוא עשה, אבל ברור שהוא לא היה מרוצה מכך שהיא מבזבזת את הונו. פעם אחרת אמר לה "לכי תביאי לי 'תרי בוציניא' " כלומר שני קישואים. הלכה והביאה לו שני נרות. הוא תפס קריזה ואמר לה "לכי תשברי אותם 'ברישי בבא' " כלומר על ראש השער. האישה הכירה 'בבא' אחד – בבא בן בוטא הרב. אותו יום בבא בן בוטא היה יושב בשער ועסוק בדיון כלשהו. האישה הלכה ושברה את הנרות על ראשו של בבא.

תארו לעצמכם שאתם יושבים במקום העבודה שלכם ועסוקים בעבודה. בא אחד, בלי לדבר הרבה שובר שני נרות על הראש שלכם והולך. מה הייתם עושים? מזל שהנרות היו עשויים משעווה בלי שום דבר אחר. היום יוצקים את השעווה של נרות שבת או חגים בתוך כלי זכוכית, ואם זה נר שצריך להחזיק מעמד שלוש יממות אז הכלי די גדול וכבד, הראש יישר לפני הנר! בבא בן בוטא היה חכם גדול. הוא ידע שמעשה כזה לא עושים סתם וצריכה להיות סיבה. לכן שאל אותה "מה הסיפור שלך? למה עשית לי את זה?" והאישה ענתה "כך ציוה עלי בעלי". אמר לה "את עשית רצון בעלך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא".

כפי שציינתי קודם, אפשר להתייחס לסיפור בצורות שונות:

הרובד הגלוי הוא בדיחה - בדיחה סקסיסטית עדתית. בדיחה של גברים על נשים ובדיחה של יוצאי בבל על תושבי ארץ ישראל. גברים מבבל מספרים בדיחה על נשים ארץ ישראליות. לפי גירסא זאת האישה היתה טיפשה. פעם בישלה לו שני גרגירי עדשים בלבד, פעם בישלה סאה שלמה, ופעם הביאה נרות במקום קישואים, ועוד שברה אותם על ראש המנהיג הרוחני של היישוב! בגרסא הזאת בבא בן בוטא לא רצה להקניט את האישה, ושיבח אותה נקודת הזכות שלה, כלומר על כך שהיא עושה את רצון בעלה.

הרובד הסמוי של הסיפור הוא פרשנות פמיניסטית שלו. יום לאחר הנישואין האיש מתחיל לתת פקודות בניב הבבלי שלו, וכשלא מבינים אותו הוא רותח מזעם. האישה רואה שזה לא בדיוק המתכון האידיאלי לחיי נישואין מאושרים שצד אחד יתן פקודות וצד אחר יבצע אותן. היא נוקטת בתכסיס הציות העיוור כדי להקניט את האיש. אחרי שהוא לא מבין את הרמז של שני עדשים שפירושו "אדוני, אתה רוצה עדשים? לך תבשל לך. אם לא, לפחות דבר כך שיבינו אותך. פה זה ארץ ישראל והניב הבבלי שלך לא מעניין את אף אחד", היא ממשיכה עם התכסיס ועם זה היא הולכת עד הסוף. בגרסא הזאת האישה יודעת היטב את ההבדל בין 'בבא' במובן שער לבין

'בבא' במובן הצדיק בבא בן בוטא. הסיפור מגלה את אוזננו שבאותו יום ישב בבא בן בוטא בשער, 'אבבא' בלשון הכתוב, ודן דין. האישה הולכת לשער העיר אבל בוחרת בכוונה לשבור את הנרות על ראשו של השופט כדי להביא את הדברים לידי אבסורד. תסכימו אתי שלכך צריך לא מעט אומץ. אתם לא הייתם הולכים לשבור שני נרות לא על ראשו של הרב עובדיה ולא על ראשו של הרב ד"ר גולינקין!

גם ברכתו של בבא בן בוטא מקבלת משמעות חדשה. לכאורה, הוא מברך את האישה בברכה האולטימטיבית שכל אישה יהודיה ציפתה לה באותם ימים. משאת נפשה של כל אישה יהודיה היתה שהבנים שלה יהיו רבנים גדולים. היום זה קצת אחרת. היום רב לא בדיוק פירמה. אפילו רופא ועורך דין כבר לא מה שהיו פעם. אולי האמא היהודיה של היום מאחלת לבנה שיהיה עובד בהייטק או אולי כריש נדל"ן.

למעשה, הברכה של בבא בן בוטא היא קצת אחרת. הוא מאחל לאישה שהילדים שלה יהיו אנשים מיושבים בדעתם וטובי מזג כמותו ולא הדיוטות גחמנים ומהירי חימה כמו אביהם. כך שכאן יש ביקורת סמויה על האיש שלא ידע איך להתנהג עם אשתו.

פתחתי בעניין אישי ואסיים בעניין אישי. אני לא יודע מה אומר הסיפור לכם, אולי סיפור מלפני 2000 שנה. בשבילי הוא סיפור מלפני 50 שנה בערך, כי אותי הוא החזיר למחוזות ילדותי. המילה 'תרי' בשני המובנים שלה היתה חיה וקיימת בארמית שאנחנו דיברנו בבית. אני זוכר שהיינו מתארחים אצל בני משפחה, ובעל הבית או בעלת הבית היו מכבדים אותנו בכבוד ומפצירים בנו להושיט יד ולקחת ממנו. לדוגמא: "אנתו תרי בסירי כול" שפירושו "תיקח שני ענבים לאכול", ואנחנו בתור ילדים היינו לוקחים שני ענבים בדיוק, אחד מכאן ואחד מכאן מהצלחת. כל כוונתנו היתה לעשות צחוק ולרוב גם היינו מצליחים. היו צוחקים על הקונצ'ים שלנו. מה שמביא אותי לפרשנות שלי על הסיפור:

אני קורא את הסיפור לא כבדיחה סקסיסטית עדתית ולא כסיפור פמיניסטי. אני מעלה את האפשרות לראות את האישה כחומדת לצון. היא רוצה לעשות צחוק וגם לבחון את חוש ההומור של בעלה. האם הוא מסוגל לחייך גם כשמגישים לו שני עדשים בלבד (כמו הבדיחות על ארוחות גורמה של ימינו)? או כשמביאים לו סאה שלמה של עדשים? ומה קורה כשמביאים לו שני נרות במקום שני קישואים? האם הוא מתפקע מצחוק והולך להביא לו שני קישואים? לפי הגרסא הזאת גם לבבא בן בוטא היה חוש הומור בריא והוא בירך אותה בצחוק על הציטנות שלה.

בפעם הבאה שיטילו עלי תורנות קידוש, אני אביא לכם 'תרי טלוכי'. את ה-'בוציניא' תביאו אתם.

הכין: ניסן אבדי